

Stijlperspectieven – werken met vernieuwende lessen schrijfstijl voor midden- en bovenbouw vo

1. Inleiding

In de schooljaren 2017-2019 ontwikkelde het docentontwikkelteam ‘Stijlperspectieven’, bestaande uit zeven betrokken docenten Nederlands en ondergetekende, een lessenserie van acht vernieuwende lessen schrijfstijl voor klas 3 en 4 (havo en vwo). Allereerst hebben we het reguliere schrijfstijlonderwijs in kaart gebracht en geëvalueerd. Vervolgens hebben we de vernieuwende lessen ontwikkeld aan de hand van didactische ontwerpprincipes en pedagogische richtingaanduiders.

2. Regulier onderwijs: inhoudelijke, didactische en pedagogische bezwaren

Het schrijfstijlonderwijs van de betrokken docenten bestond in de praktijk voornamelijk uit het behandelen van formuleer- en stijlfouten, zoals die aan bod komen in *Nieuw Nederlands* en *Op niveau*. De leerlingen lazen in de les eerst de theorie over stijlfouten en vervolgens gingen ze stijlfouten herstellen in oefenzinnen met fouten (foutieve pleonasmen, contaminaties, congruentiefouten, foutieve beknopte bijzinnen, enz.). Zinnen met fouten vormden ook de basis voor de afsluitende toets.

We betwijfelen of dit onderwijs veel kan bijdragen aan de verbetering van de schrijfstijl van leerlingen. Allereerst omdat er stijlconstructies worden behandeld die leerlingen in eigen schrijfwerk zelden (fout) schrijven (bijvoorbeeld: de foutieve beknopte bijzin). We vroegen ons ook af of het zinvol is om leerlingen (vaak drie jaar achtereen) aan het werk te zetten met vreemde zinnen vol taalfouten. Een belangrijk bezwaar is verder dat stijlfouten worden aangeboden in oefeningen met contextloze zinnen, terwijl schrijfstijlkwesties veelal gerelateerd zijn aan schrijfdoel en schrijfpubliek. Sommige fouten, zoals de congruentiefout, kunnen contextloos worden vastgesteld: het betreft een schending van een grammaticale norm. Dat ligt anders voor een pleonasme, een tangconstructie of een incomplete zin. Dergelijke stijlkeuzes kunnen pas als sterk of zwak worden beoordeeld als tekstdoel, genre en publiek bij de afweging worden betrokken. Reguliere lessenseries maken geen onderscheid tussen stijlfouten

(incongruentie) en stijlkeuzes (pleonasme). Deze complexiteitsreductie biedt praktische voordelen – alle fouten kunnen aan de hand van gelijkvormige oefeningen worden geoefend en getoetst – maar ze draagt vermoedelijk weinig bij aan de ontwikkeling van stijl- en taalbewustzijn.

Er zijn ook didactische bezwaren. De docenten lieten de leerlingen tijdens de module vaak lessenlang zelfstandig – lees: docentonafhankelijk – werken met theorie, opdrachten en antwoordbladen. Alleen bij moeilijke kwesties gaf de docent individueel of klas-sikaal een korte uitleg. De verwerkingsopdrachten zijn eenvormig en appelleren uitsluitend aan lagere denkvaardigheden: het gaat steeds om begrijpen en toepassen, en niet om analyseren, evalueren en creëren. Het onderwerp ‘schrijfstijl’ biedt daartoe nochtans mogelijkheden, lijkt ons. De docentrol was voornamelijk en vaak uitsluitend faciliterend en coachend. Dat vinden we te mager.

De reguliere lessen dragen in onze ogen dus niet bij aan goed pedagogisch onderwijs. Schrijfstijl behelst meer dan alleen het herkennen en herstellen van fouten. Het gaat ook om (maatschappelijke) taalnormen: wat is het effect van stijl(fouten) op de lezer? En het gaat om interessante kwesties waar leerlingen zich toe kunnen (leren) verhouden: wat is het verschil tussen niet-correcte stijl, niet-passende stijl en onduidelijke stijl? Welke aspecten maken schrijfstijl aantrekkelijk en/of opvallend? Kun je je eigen schrijfstijl leren kennen? Hoe kun je zwakke punten verbeteren? Hoe kun je sterke aspecten van je stijl verder uitbouwen? Het vergroten van stijl mogelijkheden vraagt om permissie om te experimenteren en taalplezier te ervaren. Die permissie wordt nauwelijks ervaren in het reguliere schrijfstijlonderwijs. De leerlingen leren strikt ‘binnen de lijntjes te kleuren’.

3. Inhoudelijke, didactische en pedagogische overwegingen

We wilden nieuwe lessen ontwikkelen op het snijvlak van ‘nuttige vakinhoud’ en ‘rijke didactiek’, waarbij het pedagogische de richting aangeeft. Goed schrijfstijlonderwijs moet volgens ons tegelijkertijd bijdragen aan kennis van schrijfstijl (kwalificatie) en kennis van de (maatschappelijke) werking van schrijfstijl (socialisatie), en het moet leerlingen uitdagen om te experimenteren met de (eigen) schrijfstijl. Leerlingen kunnen door lessen schrijfstijl (verder) ‘bevriend’ raken met hun taal (persoonsvorming). We wilden leerlingen laten ervaren wat het betekent om schrijven en het verbeteren van schrijfstijl ‘ambachtelijk’ (i.e. waarbij schrijfstijlstrategieën als ‘gereedschap’ kunnen worden ingezet) te benaderen.

De vernieuwde lessen zijn ontwikkeld aan de hand van de volgende overwegingen:

1. Het gaat niet alleen om stijlfouten, maar ook om geslaagde stijl.
2. In de theorie wordt een onderscheid gemaakt tussen het normatieve (stijlfouten zoals incongruentie) en het prescriptieve (taalverschijnselen zoals pleonasme en tangconstructie).
3. Alleen de veelgemaakte stijlfouten komen aan bod. Deze worden diepgaand behandeld.
4. Leerlingen krijgen stijlstrategieën aangereikt waarmee ze problemen kunnen oplossen en hun schrijfstijl kunnen verbeteren. Deze strategieën passen ze toe in complete (korte) schrijfopdrachten.
5. Schrijfstijl wordt, waar mogelijk, behandeld in een rijke taakcontext (met complete teksten).
6. Leerlingen krijgen op hoog niveau nieuwe theorie over schrijfstijl aangeboden. Die theorie komt op verschillende manieren aan bod: theorieblokken in de syllabus schrijfstijl, uitleg van de docent en uitlegfilmpjes die thuis bekeken kunnen worden.
7. Leerlingen kunnen zich bewust worden van hun *tacit knowledge* en ze gaan deze kennis bewust inzetten en aanvullen.
8. We streven ernaar leerlingen vaak naar een moeilijk punt te brengen (anders wordt onderwijs triviaal).
9. Bij het oefenen sturen we leerlingen niet allereerst op inhoud en prestaties, maar op een aandachtige houding. Het is gunstig als leerlingen bij schrijfstijl een houding van ‘speelse toewijding’ ontwikkelen.
10. De docent laat zich in de les kennen als liefhebber en expert op het gebied van taalgebruik. De docent laat voorbeeldgedrag zien.
11. Stijldeugden bespreekt de docent zoveel mogelijk aan de hand van teksten die door zijn eigen leerlingen zijn geschreven.

Op basis hiervan is een module van acht lessen ontwikkeld waarin tien schrijfstrategieën aan bod komen: het werken met verwijswwoorden, omschrijvingen en synoniemen, het schrijven van afwisselende zinnen, het gebruik van intensiveerders, het gebruik van concrete woorden, enz.

De acht lessen hebben een vaste opbouw:

1. Elke les begint met een klassikale bespreking van enkele korte teksten die de les ervoor door de leerlingen zijn geschreven. Deze teksten worden geprojecteerd op het digibord. De bespreking richt zich vooral op de manier waarop leerlingen een specifieke schrijfstijlstrategie succesvol hebben toegepast.
2. Vervolgens wordt een nieuwe stijlstrategie geïntroduceerd aan de hand van een krantenartikel, een column of een boekfragment.
3. Daarna lezen de leerlingen over de theoretische achtergrond van de nieuwe strategie en maken ze verwerkingsopdrachten.

4. Als huiswerk schrijven leerlingen na elke les een korte tekst voor hun schrijfdossier waarin ze de nieuwe strategie bewust toepassen. Vijf leerlingen mailen hun tekst naar de docent. De docent bespreekt deze teksten in de eerste fase van de nieuwe les.

4. Werkt het?

Het afgelopen jaar is de lessenserie door zeven docenten uitgetoetst. Als onderzoeker heb ik bij hen lessen bezocht. De belangrijkste feedback is dat de docenten zich erop verheugen om de lessen volgend jaar weer te geven. Veelzeggend is ook dat de sectiegenoten van de betrokken docenten de lessen volgend jaar ook gaan geven en dat veel andere scholen inmiddels al werken met het lesmateriaal. De feedback van docenten en leerlingen leverde verder verschillende verbeterpunten op. Bij de revisie zijn veel opdrachten aangepast of zelfs geschrapt. Inmiddels is er een grondig bijgestelde lessenserie, die het komend schooljaar door de ontwikkeldocenten gegeven gaat worden. De komende twee jaar zullen de effecten van regulier en vernieuwd onderwijs worden onderzocht. Honderden leerling-teksten zullen geanalyseerd worden op stijlkenmerken. We zullen daarbij zowel stijlfouten als stijldeugden inventariseren. De komende jaren verwachten we dus meer te kunnen zeggen over de frequentie van specifieke stijlfouten en stijldeugden in leerling-teksten.

Docenten die de lessenserie schrijfstijl willen ontvangen, kunnen mailen naar j.steenbakkers@ludgercollege.nl. Zij ontvangen de nieuwste digitale versie (met antwoorden en docentenhandleiding). De uitlegfilmpjes kunnen op *You Tube* bekeken worden (de taal meester).